

Jeremia 38:1-13

Een
profeet
in de
put

Scriptie Oude Testament
Docent: prof. Kwakkel
TU Kampen
Door: Hans-Jan Roosenbrand
December 2005

Inhoudsopgave

Inleiding	1
Vertaling en filologische analyse	2
MT vs LXX	8
Structuur en context	10
Exegese	13
<i>Vers 1</i>	13
<i>Vers 2-3</i>	13
<i>Vers 4</i>	14
<i>Vers 5</i>	15
<i>Vers 6</i>	15
<i>Vers 7-9</i>	16
<i>Vers 10</i>	19
<i>Vers 11-13a</i>	19
<i>Vers 13b</i>	20
<i>Synthese</i>	20
Literatuur	22

Inleiding

Deze scriptie gaat over Jeremia 38:1-13. Met dit verhaal bevinden we ons op een dieptepunt voor Jeremia: hij is op beschuldiging van de notabelen van Jeruzalem veroordeeld tot de dood. Terwijl hij in de put waarin hij is neergelaten wacht op een langzame maar zekere dood, komen er toch dertig mannen om hem te bevrijden. Een wonderlijk (spannend) verhaal!

Mijn scriptie begint met een eigen filologische analyse en vertaling, gevolgd door enkele opmerkingen over het verschil tussen de tekst van de LXX en de MT. Ik vervolg met een paragraaf over context en structuur, waarin ik ook een eigen verdeling/structuur voorstel van de verzen 1-13 van hoofdstuk 38. Daarna volgt de eigenlijke exegese, die ik afsluit met de synthese van de (belangrijkste) gegevens en inzichten uit de exegese.

Veel leesplezier!

Hans-Jan Roosenbrand
Zwolle, 14 december 2005

Vertaling en filologische analyse

[Het standaard-woordenboek dat ik heb gebruikt is Brown Driver & Briggs. In voorkomende gevallen heb ik Koehler Baumgartner (HALOT) geraadpleegd. Voor nog meer helderheid heb ik een enkele keer het Theological Wordbook of the Old Testament, TWOT, geraadpleegd.]

(1) וַיִּשְׁמַע שְׁפַטְיָה בֶן־מַתָּן וַגְּדַלְיָהוּ בֶן־פִּשְׁחֹר
וַיּוּכַל בֶּן־שִׁלְמִיָּהוּ וּפִשְׁחֹר בֶּן־מַלְכִיָּה אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר
יְרַמְיָהוּ מְדַבֵּר אֶל־כָּל־הָעָם לֵאמֹר: ׀

הַדְּבָרִים *speech, discourse, saying, word, as the sum of what is spoken.*

Sefatja, zoon van Mattan, en Gedalja, zoon van Paschur, en Juchal, zoon van Selemja, en Paschur¹, zoon van Malkia, hoorden de woorden, die Jeremia aan het spreken was tot heel het volk:

(2) כֹּה אָמַר יְהוָה הַיֹּשֵׁב בְּעִיר הַזֹּאת יָמוּת
בַּחֶרֶב בָּרֶעֶב וּבַדָּבָר וְהֵיזָא אֶל־הַפְּשָׁדִים (יַחֲיֶה) [וְחָיָה]
וְהִיתָה־לוֹ נַפְשׁוֹ לְשָׁלָל וְחַי: ׀

הַיֹּשֵׁב *sit, remain, dwell, qal ptc. m.sg. absolutus (יָשַׁב).*

וְהֵיזָא *depart, flight, involving escape, qal ptc. m.sg. absolutus (יָצָא).* De tegenstelling tussen הַיֹּשֵׁב en וְהֵיזָא wordt ook door het copula versterkt.

(יַחֲיֶה) (kethib), hier gevolgd.

[וְחָיָה] [qere]. Vgl. kritisch apparaat BHS bij 21:9 (weinig handschriften).

zó zegt JHWH: wie blijft in deze stad zal doodgaan *door het zwaard, de honger en de pest*², maar wie vlucht naar de Kasdiem³ zal leven, zijn leven zal voor hem zijn als buit: hij zal leven!

(3) כֹּה אָמַר יְהוָה הַנֶּתָן תִּנְתָּן הָעִיר הַזֹּאת
בְּיַד חֵיל מִלֶּדְ-בָּבֶל וּלְכַדָּה:

¹ בֶּן־מַלְכִיָּה ontbreekt in de LXX. In veel opzichten is de LXX korter dan de Masoretische tekst. Welke lezing nu te volgen? De MT of de LXX? Volgens het zgn. ‘Werk- en beslismodel voor de tekstkritiek’ (G. Kwakkel) zal ik hier – en in de meeste andere gevallen – moeten kiezen voor de MT. Volg ik anderen (bijvoorbeeld de bevindingen uit het werkstuk canoniek van groep 2) dan zouden de LXX-varianten mogelijk meer gewicht in de schaal moeten leggen. Ik heb besloten het beslismodel van Kwakkel te volgen. Dit betekent dat ik steeds kies voor de MT. Toch zal ik iedere keer wanneer de LXX een (grotere) afwijking heeft t.o.v. de MT, dit in de noten vermelden. De lezer kan zo een idee krijgen van de frequentie en de aard van de LXX-afwijkingen.

² Bekend loopje, zie ook Jeremia 14:12; 21:9; 27:8&13; 29:18; 32:36; 42:17; 42:22; 44:13. וּבַדָּבָר ontbreekt in de LXX.

³ Van het Akkadische Kaldu; bevolkingsgroep in het zuiden van Babylonië v.a. 9^e eeuw v. Chr. (WHR).

הִנָּתַן הַנָּתַן *give, put, set, niphalf. absolutus + niphalf. imperf. 3f.sg. (נתן).*
 Samen een versterking van de modaliteit (Bijbels Hebreeuws, WHRose; 15.8.2).
 וּלְכַרְתָּהּ *capture, seize, take, qalf. perf. cons. 3m.sg + suff. 3f.sg. (לכר).*

Zó zegt JHWH: deze stad wordt zeker overgeleverd in de hand van het leger van de koning van Babel en hij zal haar innemen.

(4) וַיֹּאמְרוּ הַשָּׂרִים אֶל־הַמֶּלֶךְ יוֹמֵת נָא
 אֶת־הָאִישׁ הַזֶּה כִּי־עַל־כֵּן הוּא־מֵרַפָּא אֶת־יְדֵי אָנָשִׁי
 הַמֶּלְחָמָה הַנִּשְׁאָרִים בְּעִיר הַזֹּאת וְאֵת יְדֵי כָל־הָעָם לְדַבֵּר
 אֲלֵיהֶם כְּדַבְּרֵים הָאֵלֶּה כִּי הָאִישׁ הַזֶּה אֵינְנוּ דֹרֵשׁ לְשָׁלוֹם
 לָעָם הַזֶּה כִּי אִם־לְרָעָה:

שָׂר *chieftain, chief, ruler, official, captain, prince. Person of note, commander, the leader of a group or a district, head, first (HALOT).*
 כִּי־עַל־כֵּן *“want zó / op deze manier”.*
 מֵרַפָּא *piel: let .. drop, ptc. m.sg. absolutus (רפה).*
 לְדַבֵּר *“door te spreken”. Inf. constructus.*
 כִּי אִם *Duidt een tegenstelling aan; vgl. ook 38:6.*

Maar *de notabelen*⁴ zeiden tot de koning: laat deze man toch ter dood worden gebracht! Want op deze manier maakt hij de handen van de soldaten die in deze stad zijn achtergebleven en de handen van heel het volk slap, door tot hen in zulke bewoordingen te spreken: deze man zoekt geen vrede voor dit volk, maar kwaad.

(5) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ צַדִּיקֵיהוּ הִנֵּה־הוּא בְיַדְכֶם
 כִּי־אֵין הַמֶּלֶךְ יוּכַל אֶתְכֶם דָּבַר:

יוּכַל *be able, have power prevail, endure, qalf. imperf. 3m.sg. (יכול).*
to be capable of (HALOT). Vgl. LXX: δύναμαι (niets kunnen uitrichten).

Koning *Sedekia*⁵ antwoordde: zie, hij is in jullie hand. De koning kan niets tegen jullie uitrichten.

(6) וַיִּקְחוּ אֶת־יְרֵמְיָהוּ וַיִּשְׁלְכוּ אֹתוֹ אֶל־הַבּוֹר
 מִלְּפָיֵהוּ בֶן־הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בַּחֲצַר הַמִּטְרָה וַיִּשְׁלְחוּ אֶת־יְרֵמְיָהוּ
 בַּחֲבָלִים וּבַבּוֹר אֵין־מַיִם כִּי אִם־טֵיט וַיִּטְבַּע יְרֵמְיָהוּ
 בַּטֵּיט: ס

⁴ Ontbreekt in de LXX.

⁵ De eigenaam vd koning ontbreekt in de LXX.

וַיִּשְׁלֹכוּ	<i>throw, fling, cast, hiphil imperf. 3m.pl. (שִׁלַּךְ).</i>
הַבּוֹר	<i>pit, cistern, well⁶ (TWOT).</i>
מִטָּרֵה	<i>wacht, paleiswacht (HALOT).</i>
כִּי אִם	<i>Vgl. 38:4.</i>
וַיִּטְבַּע	<i>sink, sink down, qal imperf. 3m.sg. (טָבַע).</i>

Ze grepen Jeremia⁷ en gooiden hem in de put van Malkia, zoon van de koning, op de binnenplaats van de wacht. Ze lieten Jeremia⁸ neer met touwen⁹. In de put was geen water, maar wel slijk. Jeremia zonk weg¹⁰ in het slijk.

(7) וַיִּשְׁמַע עֶבֶד־מֶלֶךְ הַכּוּשִׁי אִישׁ סָרִיס וְהוּא
בְּבֵית הַמֶּלֶךְ כִּי־נָתְנוּ אֶת־יְרֵמְיָהוּ אֶל־הַבּוֹר וְהַמֶּלֶךְ יוֹשֵׁב
בְּשַׁעַר בְּנֵי־מֵן:

סָרִיס *eunuch, high official (HALOT).*

(maar) Eved-Melech de Koeshiet, *een eunuch¹¹*, bevond zich¹² in het paleis toen hij hoorde dat ze Jeremia in de put hadden gezet. Ondertussen¹³ hield de koning zitting in de Benjaminspoort.

(8) וַיֵּצֵא עֶבֶד־מֶלֶךְ מִבֵּית הַמֶּלֶךְ וַיֵּדְבֵר
אֶל־הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר:

Eved-Melech¹⁴ verliet het paleis en zei tegen de koning:

(9) אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ הֲרַעוּ הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֶת

⁶ “Well, pit. A feminine noun possibly from bā‘ar “to make plain,” but connection uncertain.

Wells for water were dug in the earth (Gen 21:30; Gen 26:18, 21-22, 25) and the discovery of water was an occasion for rejoicing, celebrated in song (Gen 26:32; Num 21:17-18). Ordinarily water had to be drawn (Gen 24:11, 20), and so a flowing well (“living water”) was a particularly good fortune (Gen 26:19). In a land where water was scarce, wells were a source of contention (Gen 26:19-21). Israel promised that they would drink no water from the wells of Edom and Ammon if they were allowed to pass through their territory (Num 20:17). When not in use, the well could be protected with a stone covering (Gen 29:2ff.). So covered, the well served as a hiding place for David’s informers (2Sam 17:18-21). Water was drawn by women, and so the well served as a meeting place for the servant of Abraham and Rebekah (Gen 24:11ff), Jacob and Rachel (Gen 29:2ff), and Moses and Zipporah (Exo 2:15ff)” (TWOT).

⁷ Ontbreekt in de LXX.

⁸ Ontbreekt in de LXX.

⁹ Ontbreekt in de LXX.

¹⁰ LXX: ipv ‘hij zinkt weg in de modder’ ‘hij was in de modder’.

¹¹ Ontbreekt in de LXX.

¹² ‘die zich bevond’; een zgn. omstandigheidszin (WHR) die hier benadrukt waar Eved-Melech zich bevond toen hij het nieuw hoorde (par. 159 JM).

¹³ Drukt ook een omstandigheidszin uit, zie noot 12.

¹⁴ Ontbreekt in de LXX.

כָּל־אֲשֶׁר עָשׂוּ לִירְמְיָהוּ הַנָּבִיא אֶת אֲשֶׁר־הִשְׁלִיכוּ אֶל־הַבּוֹר
וַיָּמָת תַּחְתָּיו מִפְּנֵי הָרָעַב כִּי אֵין הַלֶּחֶם עוֹד בְּעִיר:

הָרָעַב

be evil, bad, hiphil perf. 3m.sg. (רעע).

וַיָּמָת תַּחְתָּיו מִפְּנֵי הָרָעַב

“Hij sterft daar beneden voor het aangezicht van de
honger”.

*mijn heer de koning*¹⁵, die mannen hebben kwaad gedaan¹⁶ door alles wat ze gedaan hebben met Jeremia de profeet, die ze hebben neergelaten in de put. Daarbeneden gaat hij dood van de honger, want er is geen brood meer in de stad!

(10) וַיִּצְוָה הַמֶּלֶךְ אֶת עֶבֶד־מֶלֶךְ הַכּוֹשִׁי לֵאמֹר
קַח בְּיָדְךָ מִזֶּה שְׁלֹשִׁים אָנָשִׁים וְהַעֲלִיתָ אֶת־יְרֵמְיָהוּ הַנָּבִיא
מִן־הַבּוֹר בְּטָרֶם יָמוּת:

וַיִּצְוָה

*lay charge (upon), give charge (to), charge, command, order, piel imperf.
cons. 3m.sg. (צוה).*

De koning gebood Eved-Melech *de Koeshiet*¹⁷ en zei: neem van hier dertig¹⁸ mannen tot je beschikking en trek Jeremia de profeet omhoog uit de put voordat hij sterft.

(11) וַיִּקַּח עֶבֶד־מֶלֶךְ אֶת־הָאָנָשִׁים בְּיָדוֹ וַיָּבֵא
בֵּית־הַמֶּלֶךְ אֶל־תַּחַת הָאוֹצָר וַיִּקַּח מִשָּׁם בָּלוּי (הַסְּחָבוֹת)
[סְחָבוֹת] וּבָלוּי מְלָחִים וַיִּשְׁלַחֵם אֶל־יְרֵמְיָהוּ אֶל־הַבּוֹר
בַּחֲבָלִים:

בְּיָדוֹ

“onder z’n hand” (tot z’n beschikking).

אוֹצָר

treasure, store, treasury, storehouse.

Eved-Melech nam de mannen tot z’n beschikking en ging het paleis binnen tot onder(in) de voorraadkamer. Van daar nam hij versleten lappen en versleten vodden, hij liet die zakken tot Jeremia in de put, *aan touwen*¹⁹.

(12) וַיֹּאמֶר עֶבֶד־מֶלֶךְ הַכּוֹשִׁי אֶל־יְרֵמְיָהוּ שֵׁים
נָא בָלוּאֵי הַסְּחָבוֹת וְהַמְלָחִים תַּחַת אֲצִלּוֹת יָדֶיךָ מִתַּחַת

¹⁵ Ontbreekt in de LXX.

¹⁶ LXX: ἐπονηρεύσω ἃ ἐποίησας τοῦ ἀποκτεῖναι τὸν ἄνθρωπον τοῦτου. De strekking van de LXX-tekst in compleet anders. In de LXX beschuldigt Ebed-Melech de koning: “U hebt kwaad gedaan door deze man te doden”. In de MT is de tekst meer een pleidooi voor tussenkomst van de koning.

¹⁷ Ontbreekt in de LXX.

¹⁸ Sommige handschriften lezen: ‘drie’. Maar: niet veel steun in andere handschriften. LXX heeft ook ‘dertig’.

¹⁹ Ontbreekt in de LXX.

לְחַבְּלִים וַיַּעַשׂ יִרְמְיָהוּ כֵן:

אֲצִלּוֹת יָדָיו “het samenkomen van je handen” (hier waarschijnlijk oksels).

Eved-Melech de Koeshiet zei tegen Jeremia²⁰: zet de versleten lappen en vodden onder je oksels en daaronder de touwen²¹, en Jeremia deed dit.

(13) וַיִּמְשְׁכוּ אֶת־יִרְמְיָהוּ בַּחֲבָלִים וַיַּעֲלוּ אֹתוֹ
מִן־הַבּוֹר וַיֵּשֶׁב יִרְמְיָהוּ בַּחֲצֵר הַמְּטָרָה: ס

וַיִּמְשְׁכוּ *drawing up, qal imperf. 3m.sg. (משך).*

Ze trokken *Jeremia²²* met de touwen op en ze haalden hem omhoog uit de put. Jeremia zat weer op binnenplaats van de wacht.

²⁰ Verkort weergegeven in de LXX (καὶ εἶπεν).

²¹ Ook verkort weergegeven (ταῦτα θές ὑποκάτω τῶν σχοινίων) “doe deze onder de touwen”.

²² LXX heeft αὐτὸν in plaats van “Jeremia”.

Jeremia 38:1-13

Sefatja, zoon van Mattan, en Gedalja, zoon van Paschur, en Juchal, zoon van Selemja, en Paschur, zoon van Malkia, hoorden de woorden, die Jeremia aan het spreken was tot heel het volk:

zó zegt JHWH: wie blijft in deze stad zal doodgaan door het zwaard, de honger en de pest, maar wie vlucht naar de Kasdiem zal leven, zijn leven zal voor hem zijn als buit: hij zal leven! Zó zegt JHWH: deze stad wordt zeker overgeleverd in de hand van het leger van de koning van Babel en hij zal haar innemen.

Maar de notabelen zeiden tot de koning: laat deze man toch ter dood worden gebracht! Want op deze manier maakt hij de handen van de soldaten die in deze stad zijn achtergebleven en de handen van heel het volk slap, door tot hen in zulke bewoordingen te spreken: deze man zoekt geen vrede voor dit volk, maar kwaad.

Koning Sedekia antwoordde: zie, hij is in jullie hand. De koning kan niets tegen jullie uitrichten. Ze grepen Jeremia en gooiden hem in de put van Malkia, zoon van de koning, op de binnenplaats van de wacht. Ze lieten Jeremia neer met touwen. In de put was geen water, maar wel slijk. Jeremia zonk weg in het slijk.

(maar) Eved-Melech de Koeshiet, een eunuch, bevond zich in het paleis toen hij hoorde dat ze Jeremia in de put hadden gezet. Ondertussen hield de koning zitting in de Benjaminspoort. Eved-Melech verliet het paleis en zei tegen de koning: mijn heer de koning, die mannen hebben kwaad gedaan door alles wat ze gedaan hebben met Jeremia de profeet, die ze hebben neergelaten in de put. Daarbeneden gaat hij dood van de honger, want er is geen brood meer in de stad! De koning gebod Eved-Melech de Koeshiet en zei: neem van hier dertig mannen tot je beschikking en trek Jeremia de profeet omhoog uit de put voordat hij sterft. Eved-Melech nam de mannen tot z'n beschikking en ging het paleis binnen tot onder(in) de voorraadkamer. Van daar nam hij versleten lappen en versleten vodden, hij liet die zakken tot Jeremia in de put, aan touwen. Eved-Melech de Koeshiet zei tegen Jeremia: zet de versleten lappen en vodden onder je oksels en daaronder de touwen, en Jeremia deed dit. Ze trokken Jeremia met de touwen op en ze haalden hem omhoog uit de put.

Jeremia zat weer op binnenplaats van de wacht.

MT vs LXX

Omdat de verschillen tussen de MT en de LXX zo duidelijk naar voren komen in Hoofdstuk 38, is het goed hierover op deze plaats een paar opmerkingen te maken. Over de aard van de verschillen:²³

- a. Sommige (eigen)namen of titels ontbreken in de LXX (38:1,5,9,10,12).
- b. Een aanspreektitel als in vers 9 ontbreekt in de LXX.
- c. Soms ontbreekt het onderwerp in de zin (of wordt vervangen door het persoonlijk voornaamwoord), of een zinsdeel in de LXX (vers 4,6,8,12).
- d. Soms (vers 9) verandert de hele strekking van het vers.
- e. Meestal is de MT specifiek (bv. in vers 5 “koning Sedekia” (MT) t.o. “de koning” (LXX), en vers 6: “Jeremia zonk weg in de modder” (MT) t.o. “hij was in de modder” (LXX)).

Vaak is de betekenis van een verschil in lezing voor de interpretatie miniem. Soms is het wel van belang uitgebreider stil te staan bij een verschil in lezing tussen de MT en de LXX (bijvoorbeeld bij vers 9). Waar dit nodig is, zal ik hieronder (bij het onderdeel exegese) verder ingaan op specifieke verschillen tussen de MT en de LXX.

Hoe kan het, dat beide tekstvarianten zoveel van elkaar verschillen? In dit bestek hierover kort:

1. De MT heeft specifieke toevoegingen, die in de vorlage (LXX) ontbreken.²⁴
2. De toevoegingen in de MT als volgt te verklaren: Baruch herschreef de LXX tekst in een netschrift: MT.²⁵
3. De MT is verkort en verandert door verschillende LXX-redactoren.
4. De vertalers van de LXX hebben een andere vorlage gevolgd dan de (vorlage van) de MT.²⁶

Hierboven (vertaling en filologische analyse) heb ik ervoor gekozen in principe de tekst van de MT te volgen. Voor mijn exegese betekent dit dat ik de MT zal proberen uit te leggen. De verschillende LXX-varianten blijven voor de uiteindelijke interpretatie dus buiten beschouwing. Hoogstens biedt een LXX-lezing een aanwijzing voor de interpretatie van de MT tekst. Op zich laat dit verschillende (bovenstaande) opties open. Het lijkt mij dat beide tekstvarianten teruggaan op afzonderlijke

²³ Het overzicht van McKane (p. 947) heeft geholpen de verschillen in MT en LXX te systematiseren.

²⁴ Bijv. McKane, 947.

²⁵ O.a. Van Selms.

²⁶ Dit zou blijken uit Jeremia-fragmenten, gevonden in Qumran. Hierover Dillard en Longman, p. 291/292.

tekstfamilies, onder anderen op grond van de fragmenten die zijn gevonden in Qumran. Het is zelfs mogelijk dat beide families teruggaan op Jeremia of Baruch zelf.²⁷ Toch is deze discussie niet beslist, en deze scriptie is niet de plaats om tot een dergelijke beslissing te komen.

²⁷ Zo ook Dillard en Longman, p. 292/293.

Structuur en context

De hoofdstukken 37-44 vormen samen een overzicht van Jeremia's laatste maanden²⁸ in de aanloop naar de val van Jeruzalem. In veel (maar niet alle) verhalen hebben de gebeurtenissen rond Jeremia zelf een centrale rol. Hoofdstuk 37 verhaalt van de arrestatie en veroordeling van Jeremia door 'de notabelen' naar aanleiding van de beschuldiging dat hij wilde overlopen naar de Chaldeeën. Jeremia komt terecht in het huis van de schrijver Jonathan, dat als gevangenis wordt gebruikt. Later wordt Jeremia op zijn eigen verzoek overgeplaatst naar de binnenplaats van de wacht. Ten opzichte van 37:1-21 verergert de situatie van Jeremia in hoofdstuk 38.²⁹

De verhouding tot hoofdstuk 37

De aansluiting van hoofdstuk 38 op het voorgaande hoofdstuk is niet onomstreden. Hoe kan Jeremia in 38:1 in alle vrijheid tot 'heel het volk' spreken, als hij in 37:21 gevangengenomen was op de binnenplaats van de wacht?³⁰ Bovendien lijken de gebeurtenissen een zelfde grondpatroon te volgen, wat erop zou kunnen duiden dat we hier te maken hebben met dezelfde gebeurtenis.³¹ Volgens sommigen zijn beide verhalen dan ook 'parallel records of the same series of events'³², terwijl beide verhalen toch weer zó verschillen dat hiervan volgens anderen geen sprake kan zijn.³³ Volgens McKane hebben we te maken met verschillende tradities die dezelfde gebeurtenis overleveren.³⁴ De argumentatie van McKane overtuigt mij niet. De verschillen tussen 37:1-21 en 38:1-13 zijn te groot en het zijn er bovendien te veel om aan te kunnen nemen dat we hier te maken hebben met twee verslagen van dezelfde gebeurtenis.³⁵ Dit neemt niet weg dat er overeenkomsten zijn tussen beide hoofdstukken.³⁶

Een en ander hoeft alleen niet te leiden tot de conclusie dat we hier te maken hebben met een

²⁸ Deze typering neem ik over van Holladay, (o.a) p. 280.

²⁹ Keown, p. 222.

³⁰ Onmogelijk, volgens McKane, p. 963.

³¹ Vgl. het patroon dat Carroll aanbrengt (zie noot 3).

³² Carroll bijvoorbeeld over hoofdstuk 38: "the second account of Jeremiah's adventures during the events leading up to the sacking of Jerusalem follows the pattern of the first story in 37. He is arrested by the princes, thrown into a cistern, rescued from there, granted an interview with the king and has his conditions of restraint ameliorated". Carroll, p. 679. Carroll noemt dit "the art of story-telling", Carroll, p. 683.

³³ McKane, p. 968.

³⁴ McKane, p. 970.

³⁵ Het gaat in hoofdstuk 38 m.i. om 1) een andere beschuldiging / andere omstandigheden van zijn arrestatie, 2) een andere straf vd 'vorsten', 3) een andere plaats van gevangenschap [in H38 bovendien met toestemming van de koning], 4) een andere manier waarop Jeremia vrij komt (dmv tussenkomst van Ebed-Melech). Ook vindt het gesprek met koning Sedekia v.a. 38:14 plaats in de tempel, en niet zoals in 37:17 in het paleis. Zie voor een soortgelijke argumentatie ook Keown, p. 222. Bovendien betoogt Holladay dat hoofdstuk 38 geen duplicaat van het verhaal van hoofdstuk 37 kan zijn omdat Jeremia na zijn bevrijding in 38:13 terugkeert naar de binnenplaats van de gevangenis. Niet duidelijk is dan volgens Holladay waarom Jeremia daar nu wel gevrijwaard zou zijn van vervolging door de notabelen. Holladay, p. 289.

³⁶ Keown wijst hier bijvoorbeeld op: "The message proclaimed by the prophet is the consistent message of Jeremiah to his people. The one refrain that never changes is the certainty of destruction. In these chapters (37-38) it is repeated on several different occasions (37:6-10; 37:16-17; 38:1-3; 38:18; 38:22-23). As in 37:15, 38:4 presents the "princes" as Jeremiah's bitter enemies, seeking his death". Keown, p. 222.

doublet. Bovendien suggereert de overgeleverde tekst zelf ook een ontwikkeling die (ook in de tijd) plaatsvindt van 37:1-21 naar 38:1-13 (en, in een groter geheel van 37:1-43:13). We hebben dus volgens mij te maken met twee verschillende verhalen die elkaar in de tijd opvolgen (en een ontwikkeling – intensivering van de gebeurtenissen – beschrijven). Er bestaan dan nog verschillende mogelijkheden om beide hoofdstukken op elkaar aan te laten sluiten: 1) er zit (geruime) tijd tussen 37:21 en 38:1. We weten niet wat er in de tussentijd is gebeurd. 2) in de voorhof van de wacht (37:21) had Jeremia genoeg ruimte en vrijheid om het volk toe te spreken. Ik kies voor de tweede optie. Veel tijd tussen 37:21 en 38:1 kan er niet gezeten hebben: blijkens 37:21 was al het brood in de stad al op, en deze situatie duurt nog voort in 38:9, waar vermeld wordt dat er (elders) in de stad geen brood meer is.

Verhouding tot volgende hoofdstukken

Later (hoofdstuk 39) wordt Jeruzalem daadwerkelijk ingenomen. Al met al suggereert de volgorde van de hoofdstukken 37-44 dat de diverse gebeurtenissen chronologisch plaatsvinden.³⁷ Bovenstaande stelling neemt niet weg dat de (eind)redactor van dit gedeelte van het boek Jeremia in de beschrijving van de opeenvolgende gebeurtenissen een zekere structuur heeft aangebracht. Holladay wijst bijvoorbeeld op Wanke, die een onderverdeling in acht gedeelten ziet in 37:1 – 43:3. Het werkwoord *כָּשַׁח* met het onderwerp 'Jeremia' markeert het einde van elk gedeelte. Het eerste gedeelte begint met het verzoek aan Jeremia om tot JHWH te bidden (37:3). Ook het slot-gedeelte bevat tweemaal een verzoek aan Jeremia om tot God te bidden (42:2 en 42:20).³⁸

Nauwere context

Er is één punt dat hier de aandacht verdient om vermeld te worden. Sommigen stellen voor om 39:15-18 (het woord van JHWH voor Eved-Melech) te verplaatsen, zodat dit gedeelte ná 38:13 (of evt. na 38:28a) komt te staan.³⁹ Hierover kan ik kort zijn, omdat dit niet direct van belang is voor de exegese van 38:1-3; mijns inziens is een dergelijke reconstructie van de tekstvolgorde een te extreme oplossing omdat de huidige volgorde voldoende aanknopingspunten biedt voor interpretatie. Met andere woorden, het is omgekeerd; pas als de huidige volgorde totale on-zin geeft, kan je op zoek gaan naar een eventuele andere (beter passende) volgorde.

Structuur

³⁷ Zie ook Holladay, p. 282.

³⁸ Holladay, p. 282/283.

³⁹ Hierover Holladay, p. 281.

De meeste schrijvers nemen 38:1-13 als één geheel.⁴⁰ Keown neemt heel hoofdstuk 38 als één geheel. Sommigen⁴¹ verdelen 38:1-13 nog weer onder in twee afzonderlijke gedeelten: 38:1-6 en 7-13. Ik stel de volgende onderverdeling voor:

I: introductie.

2-3: Jeremia's boodschap.

4: beschuldiging van de vorsten. [t.o.] **7-9:** pleidooi van Ebed-Melech.

5: reactie van de koning. [t.o.] **10:** reactie van de koning.

6: uitvoering straf. [t.o.] **11-13a:** bevrijding Jeremia.

13b: slot.⁴²

Ik beschouw 38:1-13 primair als één geheel. De verzen 7-13 zijn een duidelijk vervolg op de verzen 1-6. Het gedeelte 38:1-13 moet dan ook worden gezien als één afzonderlijk verhaal. In bovenstaand schema heb ik wel willen laten uitkomen dat de verzen 7-13 als het ware een soort spiegelbeeld vormen van de verzen 1-6. Bij de behandeling van de exegese van bovenstaande gedeelten zal ik hier nog op terugkomen.

⁴⁰ O.a. Van Selms, Holladay, en McKane.

⁴¹ O.a. Wanke (in: Holladay, p. 282), Carroll.

⁴² Ik volg hier o.a. de waarneming van Wanke (in: Holladay, p. 282), dat het werkwoord יָשַׁב het einde van elk gedeelte markeert.

Exegese

[waar ik – anders dan uit mijn eigen vertaling – citeer, doe ik dat uit de NBV 2004]

Vers 1

Zoals 37:1-2 een inleiding is op het grotere geheel van de hoofdstukken 37-44, zo dit vers een inleiding op de verzen 1-13 van hoofdstuk 38. Omdat ik hierboven (zie p. 10-12: *structuur en context*) heb betoogd dat dit vers aansluit bij 37:21, moet ik aannemen dat Jeremia zich in de voorhof van de wacht bevindt, waar hij sinds het vorige hoofdstuk op bevel van Sedekia wordt gevangen gehouden. Blijkbaar heeft hij daar de vrijheid (en de mogelijkheid) om iedereen die het wilde horen ('heel het volk') toe te spreken.⁴³ Een aantal notabelen, (oversten, of in ieder geval vooraanstaande mensen) horen de boodschap van Jeremia. Ook in de situatie van (relatieve) gevangenschap, en in de aanloop naar de val van Jeruzalem (vgl. 37:21 en 38:9; het brood was al op) laat Jeremia duidelijk van zich horen.

Met name worden van de notabelen genoemd: Sefatja (ons verder onbekend); Gedalja (ook alleen hier genoemd), de zoon van Paschur (niet dezelfde als in 20:1-6)⁴⁴; Juchal (uit 37:3) en Paschur, zoon van Malkia (bekend uit 21:1). De laatste ontbreekt in de LXX, maar is volgens Van Selms door Baruch toegevoegd vanwege 'oud zeer' waarover we kunnen lezen in 21:1.⁴⁵ Waarschijnlijk gaan het hier om (een paar van) dezelfde notabelen als in 21:14. Deze vooraanstaande lieden hadden Jeremia al eens eerder laten straffen en (voor lange tijd) gevangengezet, lees 21:14-16.

Vers 2-3

De boodschap van Jeremia is niet nieuw. Zie ook 37:6–10; 37:16–17; 38:18; 38:22–23. Dit vers is bovendien (bijna) gelijk aan 21:9. Jeremia spreekt ook in deze steeds benauwder wordende situatie dezelfde woorden. In de situatie van hoofdstuk 38 begint dit te lijken op verraad, en Jeremia geeft zo de woedende notabelen een stok om mee te slaan. De uitdrukking 'zijn leven zal voor hem zijn als buit' is niet al te uitbundig: "his reward is bare survival".⁴⁶ De boodschap van Jeremia is niet alleen nieuw, maar gezien de huidige situatie ook behoorlijk reëel. De aanstaande belegering brengt de uitkomst van de woorden van de profeet dichtbij. Terwijl dus duidelijk wordt dat de woorden namens JHWH ook echt uitkomen, bevindt Jeremia zich opnieuw op een dieptepunt: gevangen, met het (eveneens) reële vooruitzicht op executie. Volgens sommigen hoort vers 2 thuis in hoofdstuk 21, en is

⁴³ "the guard's courtyard was apparently an open area which served as a temporary stockade for confining prisoners during the Babylonian attack of Jerusalem" (TWOT). Ook kon Jeremia in 32:8 bezoek ontvangen terwijl hij in de (voor)hof van de wacht werd vastgehouden. McKane acht dit in ieder geval niet mogelijk. Jeremia was toch opgesloten 'in order to shut his mouth'? de conclusie van McKane is dan ook dat 38:1-5 geen vervolg kan zijn van 27:21. McKane, p. 963.

⁴⁴ Van Selms, p. 158.

⁴⁵ Van Selms, p. 158.

⁴⁶ McKane, p. 948.

de scherpe oproep in hoofdstuk 38 niet op zijn plaats.⁴⁷ Toch lijkt de oproep van vers 2 hier wèl op zijn plaats: de notabelen zien het als verraad, een argument dat op grond van deze uitspraak (vers 2), in deze situatie (van oorlog), moeilijk te ontcrachten is! Ook de boodschap van vers 3 doet denken aan 21:10, en het onvermijdelijke van de ondergang van Jeruzalem wordt niet alleen onderstreept door de feitelijke situatie van een onvermijdelijk beleg, maar ook door de ‘inf. absolutus + imperfectum constructie’ van het woord (יָתָן) (“deze stad wordt *zeker* overgeleverd).

Vers 4

De vooraanstaanden uit het volk waren al geruime tijd uit op de arrestatie en terechtstelling van Jeremia (37:13). De uitdrukking ‘de handen slap maken’ betekent volgens Holladay ‘discourage, lower the morale of’, een gangbare zegswijze in het militaire vocabulaire.⁴⁸ De notabelen sturen nu niet meer aan op een lijfstraf plus opsluiting (vgl. 37:15). Er wordt meteen de doodstraf geëist. Enerzijds tekent dit een ontwikkeling ten opzichte van het voorgaande hoofdstuk, anderzijds mogen we ons hier afvragen of dit een reële eis is van de notabelen, gelet op de beschuldiging die tegen Jeremia wordt geuit. Jeremia ontmoedigt met zijn woorden zowel militairen als burgers⁴⁹ in een tijd van oorlog. De oproep van vers 2 is een regelrechte roep om te deserteren,⁵⁰ en ook de stellige verzekering dat de stad in de handen van de koning van Babel zal vallen (vers 3) zal de militaire- en burgermoed niet hebben versterkt. Was de beschuldiging uit 37:13 (slechts) reden om Jeremia te straffen en gevangen te zetten, de beschuldiging in 38:4 lijkt inderdaad een legitieme grond voor het eisen van de dood van Jeremia. De notabelen krijgen eindelijk hun (gerechtvaardigde) zin!⁵¹ Een dergelijke beschuldiging (en executie) was ook al het lot geworden van Uria (26:20-23). De uitroep van de notabelen ‘deze man zoekt geen vrede voor dit volk, maar kwaad’ lijkt (in de visie van de achtergebleven Judeërs) inderdaad een juiste typering van de houding en de woorden van Jeremia.

Vers 5

De reactie van de koning wordt op veel verschillende manieren geïnterpreteerd. Holladay tekent het beeld van een machteloze koning, die niet is opgewassen tegen de macht van de notabelen.⁵² Van Selms is niet duidelijk door te zeggen dat de koning weliswaar níet gebiedt Jeremia ter dood te

⁴⁷ McKane, p. 948.

⁴⁸ De uitdrukking komt ook voor in Ezra 4:4, en duikt volgens Holladay ook op in de Lachish ostraca. Hieruit trekt hij de conclusie dat de uitdrukking gangbaar was in het militaire vocabulaire van die tijd. Holladay, p. 288. Ook McKane, p. 949.

⁴⁹ Van Selms, p. 158.

⁵⁰ Vgl. ook 21:8-10.

⁵¹ Ook Carroll wijst op de legitieme beschuldiging die tegen Jeremia wordt ingebracht: “In a time of war such seditious preaching must be regarded as a capital offence, and Jeremiah is to be considered fortunate that he was not executed summarily”. Carroll, p. 679. zie ook Keown, p. 223.

⁵² Holladay, p. 288. Ook Keown, p. 223. Verder ook (maar iets genuanceerder) McKane die lijkt in te stemmen met Duhm: ‘But Duhn also, ..., discerns marks of weakness in Zedekia’s behaviour: it is an indecisiveness or procrastination’. McKane, p. 964. H. Schmidt vergelijkt de houding van Sedekia met die van Pontius Pilatus, die zijn handen wast in onschuld (houding van onverantwoordelijkheid en morele lafheid); in McKane, p. 964.

brengen, maar zijn dienaren wél de vrije hand tegen hem geeft.⁵³ Gezien de zware beschuldiging die tegen Jeremia was ingebracht, en het verzoek van de notabelen hem ter dood te brengen lijkt het me niet reëel dat de koning Jeremia's leven niet in gevaar gebracht zou willen hebben. Carroll geeft m.i. een meer aannemelijke verklaring: 'Zedekia could hardly have defended Jeremiah against such a charge of treason without revealing himself to be a traitor as well'.⁵⁴ In het voorgaande hoofdstuk had hij nog voldoende macht om de beslissing van de notabelen te 'overrulen', maar op de beschuldiging van verraad kan de koning niets meer doen, hij zou zelf een verrader blijken. De koning kon inderdaad niets uittrichten!

Vers 6

De koning geeft Jeremia dus in de macht van de notabelen. Zij gooien hem in de put van een zekere Malkia. De toevoeging 'zoon van de koning' kan betekenen dat we te maken hebben met iemand uit de koninklijke familie (bijvoorbeeld de vader van Paschur⁵⁵). Mogelijk hebben we hier ook te maken met de (eigen) zoon van Sedekia, maar dan zeker niet Malkia, de vader van Paschur (38:1): om vader te zijn is deze Malkia nog te jong.⁵⁶

Holladay vermeldt nog dat de meest putten fles-vormig waren, zodat omhoogklimmen en ontsnappen onmogelijk was.⁵⁷ De LXX vermeldt dat Jeremia in de put wordt gesmeten (ἐρριψαν), terwijl in de MT Jeremia neergelaten wordt met touwen. De MT laat de optie open dat men Jeremia niet (direct) wilde doden, hoewel dit zeer waarschijnlijk wel het uiteindelijke gevolg zou zijn van het wegzinken in het slijk. Volgens Carroll zijn de notabelen inderdaad meer geïnteresseerd in het voorkomen dat Jeremia de soldaten en burgers van de stad nog verder de put in praat in de situatie van oorlog, dan in het ter dood brengen van Jeremia. Tegelijkertijd moet volgens Carroll de mogelijkheid worden opengelaten dat de straf wel bedoeld was om Jeremia (langzaam) te laten sterven, terwijl het feit dat Jeremia niet metéén sterft wel weer de mogelijkheid openhoudt voor een eventuele reddingsactie. Carroll: 'to have killed him outright would have been the ruination of a good story!'.⁵⁸ Vergelijk het einde van elke Batman-aflevering, altijd een spannende cliff-hanger!

Ten slotte doet het verhaal van Jeremia in de put natuurlijk de gedachten uitgaan naar Klaagliederen 3:53, waar staat: 'Ze hebben mijn leven gesmoord in de put'. Als Jeremia de auteur (of de implied author) van Klaagliederen is,⁵⁹ zien we in Klaagliederen 3 mogelijk dezelfde gebeurtenis terugkomen.

⁵³ Van Selms, p. 158.

⁵⁴ Carroll, p. 680.

⁵⁵ Volgens van Selms, p. 158.

⁵⁶ Redenering volgens Holladay, p. 288.

⁵⁷ Holladay, p. 288.

⁵⁸ Carroll, p. 680.

⁵⁹ Het taalgebruik van de klaagliederen en dat van Jeremia komen voor een groot deel overeen. klaagliederen kan natuurlijk ook het werk zijn van een soort Jeremiaanse school. Deze argumenten worden ook besproken door Adele Berlin, Berlin, p. 31. Zij betoogt dat Jeremia in ieder geval de 'implied author' of 'narrator' van het 3^e klaaglied is. Berlin, p. 32.

Vers 7-9

De verzen 7-9 staan in het geheel van 38:1-13 tegenover vers 4. De notabelen uit Jeruzalem zijn erop bedacht Jeremia uit de weg te ruimen, terwijl een vreemdeling uit Ethiopië uit blijkt te zijn op zijn redding. Ook in de manier waarop de notabelen en de vreemdeling over Jeremia spreken is me dit opgevallen. Hebben de notabelen het over **הַיָּשׁ הַזֶּה** (deze man), de Ethiopiër spreekt over Jeremia als de proféet: **יְרֵמְיָהוּ הַנָּבִיא** (Jeremia, de profeet). De notabelen zijn niet bedacht op JHWH, zij zien alleen de situatie van het moment. De Ethiopiër weet: Jeremia is een profeet, die de belangen van JHWH dient. Vers 7 vermeldt dat Eved-Melech zich in het paleis bevond toen hij hoorde van de gevangenschap (en/of executie) van Jeremia. Hij is verontwaardigd: in de stad is geen brood, dus Jeremia's verblijf in de put zal onvermijdelijk leiden tot zijn dood!

Zelfs nu de woorden van JHWH (eindelijk) uit lijken te komen, kunnen de mannen van Jeruzalem niet anders doen dan Jeremia in het nauw drijven!

Volgens McKane zijn de verzen 7-13 toegevoegd, maar horen ze in het eigenlijke verhaal niet thuis. Waarom zou Sedekia Jeremia eerst in de macht van de notabelen geven, om hem vervolgens op verzoek van de Ethiopiër weer te laten bevrijden?⁶⁰ Toch hebben ook de verzen 7-13 volgens mij een duidelijke functie in het verhaal (zie hierboven), bovendien presenteert de tekst zelf ook de verzen 7-13 als een vervolg op de verzen 1-6. De visie van McKane vraagt wel aandacht voor een aantal specifieke vragen t.a.v. de verhouding tussen beide gedeelten.⁶¹ Het lijkt inderdaad vreemd dat koning Sedekia Jeremia éerst overgeeft in de handen van de notabelen, om hem later op het pleidooi van de Ethiopiër weer te laten bevrijden. Sommigen denken dat de koning de gevolgen verkeerd inschatte toen hij Jeremia overleverde in de macht van de notabelen. Hij zou hebben verwacht dat de notabelen Jeremia terugbrachten naar het huis van de schrijver Jonathan (37:15).⁶² Een andere verklaring is dat de koning veronderstelde dat er eerst nog een vorm van proces zou plaatsvinden. Of de koning was tijdens de oorlog en belegering zo bezig met zijn eigen belangen, dat hij niet voldoende oog had voor de gebeurtenissen die zich ad hoc voordeden, (zoals het werpen van Jeremia in de put) totdat de Ethiopiër hem hierop wees. Holladay verklaart de plotselinge ommeezwaai van de koning door hem te typeren als zwakkeling.⁶³

⁶⁰ McKane, p. 964/965. Ook Carroll veronderstelt dat de verzen 7-13 een afzonderlijk verhaal vormen (over hoe Jeremia uit de put werd bevrijd). Dat deze verzen later aan de verzen 1-6 zijn toegevoegd, hoort volgens hem bij 'the art of storytelling'. Carroll, p. 682/683.

⁶¹ Hiervoor heeft m.i. Van Selms te weinig aandacht, hij verzuimt in te gaan op de vragen die zich hier opdringen. Van Selms, p. 159.

⁶² O.a. Cornill, Peake; geciteerd in McKane, p. 965.

⁶³ Holladay, p. 288.

Zelf denk ik dat een aantal omstandigheden kunnen hebben bijgedragen aan de verandering in de mening van de koning.⁶⁴ Ten eerste is daar de (overspannen) oorlogssituatie, die de koning onder zware druk moet hebben gezet.⁶⁵ Daar komt bij dat de knecht van de koning overduidelijk veel invloed op hem moet hebben gehad (misschien een belangrijke vertrouweling).⁶⁶ Hij had in ieder geval toegang tot het paleis (38:11). De meest duidelijke aanwijzing voor de verklaring van de plotselinge ommezwaai van de koning in de tekst vind ik in de aanspraak van de Ethiopiër: ‘...door alles wat ze gedaan hebben met Jeremia *de profeet*’.⁶⁷ De koning moet zich temidden van alle druk die op hem lag hebben gerealiseerd: Jeremia is de profeet van JHWH. Wellicht ook, dat de aanstaande vervulling van de woorden van de profeet dit extra duidelijk maakte. Mogelijk speelt hier bij de koning ook meer eigenbelang: hij wil in een onderhoud met de profeet zekerheid dat hij het er levend vanaf zal brengen (38:14-18). In ieder geval realiseert de koning het zich nu duidelijk: אֶת־יְרֵמְיָהוּ הַנְּבִיא מִן־הַבּוֹר וְהֵעִלֵּיתָ (trek Jeremia de profeet omhoog uit de put!). Van Selms voert nog een laatste reden aan voor de ommezwaai van de koning. De koning begrijpt uit Ebed-Melech’s optreden dat niet alle vooraanstaande Jeruzalemmers rond de koning met het optreden van Sefatja instemmen, en durft het (nu wel) aan om Jeremia te bevrijden.⁶⁸

Ebed-Melech de Ethiopiër was iemand die aan het hof van de koning werkzaam is geweest. Waarschijnlijk een eunuch (anders zou hij denk ik wel met name genoemd zijn geweest), belast met het toezicht op de harem van de koning. In ieder geval een (belangrijke) vertrouweling van de koning.⁶⁹ Zijn naam wordt niet genoemd, Ebed-Melech betekent niet meer dan ‘knecht van de koning’. In 39:15 e.v. ontvangt Jeremia van JHWH een woord voor deze knecht: ‘u zult uw ziel tot buit hebben’. Het gedeelte v.a. 39:15 maakt geen melding van de reden voor deze profetie, maar aannemelijk is dat de Ethiopiër hier beloond wordt voor zijn trouw aan de profeet van JHWH.

Opvallend is het verschil in strekking van vers 9 in de MT t.o.v. de LXX. Terwijl in de LXX de Ethiopiër een rechtstreekse beschuldiging uit aan het adres van de koning, moet de strekking van de tekst van de MT meer opgevat worden als een beschuldiging aan het adres van de notabelen, en een pleidooi voor de bevrijding van Jeremia. De notabelen worden dus beschuldigd, terwijl natuurlijk niet onvermeld moet blijven dat de koning de uitlevering aan deze vooraanstaande mannen goedkeurde. Kon de koning eerst niet anders dan onder de huidige omstandigheden Jeremia uitleveren aan de

⁶⁴ Dát de koning van gedachten verandert zou ik willen laten staan (i.t.t. tot Cornill en Peake, bij noot 24); hij had hem overgegeven ter dood (38:4), en verandert vervolgens o.i.v. het pleidooi van de Ethiopiër van gedachten.

⁶⁵ De koning hield intussen zitting in de poort. Mogelijk om de situatie aan het front te inspecteren (McKane, p. 964).

⁶⁶ Zo ook Carroll, p. 683.

⁶⁷ Het woordenpaar יְרֵמְיָהוּ הַנְּבִיא komt in het boek Jeremia nog twee maal voor: in 22:28 en 22:30. Beide keren (zeer) negatief bedoelt.

⁶⁸ Van Selms, p. 160.

⁶⁹ Carroll, p. 681. Van Selms, p. 159. McKane, p. 952.

notabelen op grond van de aanklacht van verraad, het pleidooi van Ebed-Melech voor de profeet opent de koning de ogen voor het feit dat het de profeet van JHWH is, die in de put wacht op zijn dood. Blijft staan dat de rechtstreekse benadering van de Ethiopiër meer dan opmerkelijk is. Hij confronteert de koning in het publiek, terwijl hij zitting houdt in de poort.⁷⁰

De opmerking van Ebed-Melech dat er geen brood meer is in de stad is volgens sommigen een glosse,⁷¹ Van Selms verklaart de opmerking door het onderdeel te laten uitmaken van de persoonlijke kwaliteiten van de Ethiopiër: 'het was helemaal niet nodig Jeremia de dood aan te doen, want bij broodgebrek in de stad – dat wil zeggen omdat de bakkers van 37:21 hun bedrijf gestaakt hadden om voor hun persoonlijke behoeften genoeg koren over te houden – zou hij toch weldra van de honger omkomen.'⁷² Carroll betoogt dat Ebed-Melech de koning hier wijst op zijn eigen toezegging om Jeremia van brood te voorzien (37:21). Zelf denk ik dat de opmerking van Eved-Melech verklaard moet worden vanuit de plotselinge schrik van de knecht. Hij wist niet van de gevangenschap (of executie) van de profeet, maar toen hij het nieuws te horen kreeg schrok hij: de profeet zal langzaam doodgaan, dat kan zomaar niet!

Vers 10

Vers 10 staat tegenover vers 5, waarin de koning Jeremia overgeeft in de handen van de notabelen. Nu komt hij terug op zijn beslissing. De koning beveelt Jeremia de profeet van JHWH omhoog te laten trekken uit de put. Ondanks zijn eerdere beslissing op de beschuldiging van verraad krijgt de koning nu oog voor het woord van JHWH. Dit woord 'dreigt' nu inderdaad uit te komen. Mogelijk wil de koning, nu de situatie van een naderende ondergang steeds duidelijker wordt, opnieuw een onderhoud met de profeet; hij is zijn leven niet zeker, en wil van Jeremia de garantie dat niemand van de naar de Chaldeeën overgelopen Joden hem iets aan zou doen (38:14-28).

Hij geeft de Ethiopiër een groep van dertig mannen mee om Jeremia te bevrijden. Dit lijkt veel, en daarom wordt de lezing 'drie' voorgesteld. Toch vindt deze lezing maar steun in één handschrift, waardoor genoeg argumenten voor een dergelijke correctie ontbreken.⁷³

Vers 11-13a

⁷⁰ Dit benadrukt ook Holladay, p. 288. Van Selms acht een dergelijke benadering van de koning mogelijk door de 'persoonlijke kwaliteiten' van de Ethiopiër. De lezing van de LXX is hem echter te dol: de koning persoonlijk beschuldigen, dat zou een hoveling nooit doen! Van Selms, p. 159.

⁷¹ Bright, in Carroll, p. 682.

⁷² Van Selms, p. 159.

⁷³ Het (grote) aantal van 30 mannen was volgens Rashi en Kimchi nodig omdat de mannen verzwakt waren, vanwege het gebrek aan voedsel. Barthélemy argumenteert dat zoveel mannen nodig zijn geweest vanwege het te verwachten verzet tegen de bevrijding van Jeremia, een argument dat mij plausibel lijkt. McKane, p. 954.

De knecht van de koning heeft niet alleen toegang tót het paleis, hij is ook vertrouwd binnen het paleis. Vanuit een voorraadkamer verzamelt hij de benodigde reddingsmaterialen, en laat die aan touwen zakken tot onderin de put, bij Jeremia.

Vers 12 is in de LXX beduidend korter weergegeven, ik kan alleen maar raden naar de reden waarom.⁷⁴ Jeremia wordt omhooggetrokken uit de put. Terwijl vooraanstaande mannen van Jeruzalem uit zijn op zijn ondergang, gebruikt God een vreemdeling om zijn profeet te redden. Hier moet ik denken aan de woorden van JHWH uit hoofdstuk 1:19 ('Ze zullen je bestrijden, maar niet verslaan, want ik zal je ter zijde staan en je redden – spreekt de HEER.').

Vers 13b

Het slot van vers 13 luidt: 'Jeremia zat weer op binnenplaats van de wacht'. Zoals ik hierboven ook al heb aangewezen, eindigt elke sectie (het gedeelte 37:1 – 43:3 is onderverdeelt in acht gedeelten) met het werkwoord יָשָׁב (plus het onderwerp 'Jeremia').⁷⁵ Zo ook hier. Jeremia 'zit' weer op de binnenplaats (יָשָׁב), vgl. 37:21. de cirkel van 38:1-13 is rond. Holladay vraagt zich nog af hoe Jeremia nu wèl van verdere vervolging van de kant van de notabelen is gevrijwaard. In 37:21 werd hij ook (op bevel en bescherming van de koning) opgesloten op de binnenplaats van de wacht, toch was hij daar niet veilig voor de notabelen. Holladay: 'one must assume that he is put under friendly guard, or that word has gone out that he is to be under the king's protection'.⁷⁶ Dit lijkt niet te matchen met de constatering van Holladay dat koning Sedekia een zwakkeling is,⁷⁷ de bescherming van de koning stelt dan weinig voor. Ik denk dat we moeten aannemen dat de koning op de aanklacht van de notabelen niet veel mogelijkheden had om Jeremia onder zijn bescherming te houden zonder zèlf ontmaskerd te worden als een verrader (zie noot 12). Na het pleidooi van Eved-Melech heeft hij meer oog gekregen voor *de profeet* Jeremia. De koning neemt de profeet van JHWH weer in bescherming (mogelijk speelde er ook meer eigenbelang bij Sedekia, zie hierboven onder *vers 10*). Vandaar mogelijk ook het (grote) aantal van dertig mannen, die nodig waren om Jeremia te bevrijden: Jeremia moest niet alleen omhoog getrokken worden, maar hij moest daarna ook (tijdens zijn verblijf op de binnenplaats van de wacht) beschermd worden tegen de notabelen.

Synthese bij de exegese van 38:1-13

Jeremia bevindt zich op de binnenplaats van de wacht (37:21). De stad wordt bedreigt door de legers van de koning van Babel, wanneer de notabelen uit Jeruzalem hem beschuldigen van (hoog)verraad. Jeremia's verzekering dat de stad zeker in de handen van de koning van Babel zal vallen, en zijn oproep aan 'heel het volk' (zowel militairen als burgers) om zich over te geven aan de Chaldeën,

⁷⁴ Net als Van Selms, die veronderstelt dat Baruch gefascineert is door de versleten lappen en vodden, en ze daarom in zijn netschrift toevoegt. Van Selms, p. 160.

⁷⁵ Holladay, p. 282.

⁷⁶ Holladay, p. 289.

⁷⁷ Holladay, p. 288.

geven de notabelen ook gegronde reden om hem te beschuldigen van verraad. Bovendien waren de notabelen al langere tijd uit op de ondergang van Jeremia (37:13-16). De koning kan niet anders dan instemmen met de beschuldiging van de notabelen. Jeremia nu nog langer beschermen zou betekenen dat hij zichzelf tegenover iedereen zou onthullen als verrader. De koning geeft Jeremia dan ook over in de handen van de notabelen. Ze gooien hem in de put. Uiteindelijk is het de bedoeling dat Jeremia zal sterven. Is Sedekia een zwakkeling? Sommigen leggen hier de nadruk op. Misschien heeft Sedekia Jeremia overgeleverd tegen zijn persoonlijke wil (vgl. de houding van Pontius Pilatus), als kóning kan hij m.i. toch moeilijk voorbij gaan aan de beschuldiging van de notabelen.

Toch zegt Jeremia niets nieuws (37:6–10; 37:16–17; 38:18; 38:22–23). Dit is ook het wrange van deze geschiedenis: nu wordt het eindelijk duidelijk dat de woorden van JHWH uitkomen, maar voor Jeremia betekent dit het einde.

Dan komt Eved-Melech. Een eunuch, die vertrouwd is in het paleis van de koning. Hij spreekt de koning vrijmoedig aan op de slechtheid van de notabelen. Vreemd genoeg verandert de koning van mening: hij beveelt Jeremia te bevrijden. Hoe moeten we deze beslissing van de koning zien? Twee belangrijke factoren die m.i. hebben bijgedragen aan de veranderde houding van de koning zijn: 1) hem worden de ogen geopend door het pleidooi van Eved-Melech die hem erop wijst dat Jeremia de profeet van JHWH is, en 2) eigenbelang: in de situatie van een naderende ondergang van Jeruzalem wil hij in een persoonlijk onderhoud met Jeremia (38:14-28) de verzekering dat hij het er levend vanaf zal brengen.

Jeremia wordt bevrijd door dertig (!) mannen. Aan het einde van het verhaal bevindt hij zich weer op de binnenplaats van de wacht: het directe gevaar voor Jeremia is afgewend. Het is meer dan opvallend dat God hier een vreemdeling gebruikt om Jeremia te redden van een zekere dood! Blijft de situatie van Jeremia natuurlijk wel spannend: koning Sedekia heeft vooral oog voor zijn eigenbelang (38:15-16), en de situatie in de stad is ernstig. Wat zal er gebeuren als de koning van Babel de stad inneemt?

Literatuur

Algemeen

Dillard, R.B. en Longmann, T., *An introduction to the old testament*, Grand Rapids: Zondervan Publishing House, 1994.

Commentaren

Berlin, A., *Lamentations, a commentary*, Louisville: Westminster John Knox Press, 2002.

Carroll, R.P., *Jeremiah, a commentary*, London: SCM, 1986.

Holladay, W.L., *Jeremiah 2 (Hermeneia)*, Minneapolis: Fortress Press, 1989.

Keown, G.L., *Jeremiah 26-52 (WBC)*, Dallas: Word Books, 1995.

McKane, W., *Commentary on Jeremia XXVI - LII (ICC)*, Edinburgh: Clark, 1986.

Selms, A. van, *Jeremia deel 2 (POT)*, Nijkerk: Callenbach, 1974.

Woordenboeken en grammatica's

Brown, Driver & Briggs, *A Hebrew and English lexicon of the Old Testament*, Oxford [reprint], 1977.

Harris, R.L., Archer, G.L., Waltke, B.K., *Theological Wordbook of the Old Testament*, Vol 1&2, The Moody Bible Institute: Chicago, 1980.

Joüon, S.J., Muraoka, T., *A Grammar of Biblical Hebrew (14 I/II)*, Rome: Editrice Pontificio Instituto Biblico, 2003.

Koehler & Baumgartner, *The Hebrew & Aramic lexicon of the old testament*, Vol 1&2, Brill: leiden, 2001.

Rose, W.H., *Bijbels Hebreeuws*, Kampen: eigen uitgave Tu Kampen (Broederweg), 2004.

Overig

Bibleworks 6, copyright (2004) BibleWorks™, LLC